

УДК 341.82 (477)

КОНСУЛЬСЬКА СЛУЖБА УКРАЇНИ – ПОНЯТТЯ, МІСІЯ, ОСОБЛИВОСТІ

Панов А.В., к.і.н.

Ужгородський національний університет

Стаття присвячена висвітленню окремих особливостей організації та діяльності консульських установ України. Автор зосереджує увагу на питаннях системи, функціях та видах консульських установ України.

Ключові слова: консульська служба, консульські установи, дипломатичні місії, міжнародне співробітництво.

Панов А.В. КОНСУЛЬСКАЯ СЛУЖБА УКРАИНЫ – ПОНЯТИЕ, МИССИЯ, ОСОБЕННОСТИ / Ужгородский национальный университет, Украина

Статья посвящена отдельным особенностям организации и деятельности консульских учреждений Украины. Автор сосредоточивает внимание на вопросах системы, функциях и видах консульских учреждений Украины.

Ключевые слова: консульская служба, консульские учреждения, дипломатические миссии, международное сотрудничество.

Panov A.V. CONSULAR SERVICE OF UKRAINE – CONCEPT, MISSION, FEATURES / Uzhgorod national university, Ukraine

Article is devoted to specific features of organization and operation of the consular institutions of Ukraine.

The author focuses on issues of system functions and types of consular institutions of Ukraine.

Key words: consular services, consulates, diplomatic missions, international cooperation.

24 серпня 1991 р. було оприлюднено Акт проголошення незалежності України. Українська тисячолітня історія вийшла на новий виток свого державотворення. Вагомим чинником утвердження суверенітету нашої держави стає її зовнішньополітична діяльність. Відповідні державні структури покликані всіма доступними їм засобами, у тому числі й дипломатичними, згідно з нормами міжнародного права, зміцнювати незалежність України, сприяти формуванню її позитивного іміджу на міжнародній арені як розсудливого, надійного та авторитетного члена світового співтовариства.

Перед Міністерством закордонних справ України в нових історичних умовах постали якісно нові завдання. Адже протягом усього періоду існування радянської України її зовнішньополітичне відомство як по суті, так і по формі відіграло незначну роль, було здебільшого „маріонетковим додатком відомства на Смоленській площі”, що відбивало двоїсту, „оруелівську”, сутність існуючої тоді політичної системи.

Підфарбований фасад „радянського будинку”, з вікнами на Захід, і страшна сутність тоталітарного режиму для його мешканців усередині – ось що визначало „найпередовіший суспільний устрій на 1/6 частині земної кулі”. Хоча, звичайно, засудження злочинної системи жодною мірою не означає повного заперечення минулого. Не можна перекреслювати конкретні людські долі, життя і практичну діяльність, зокрема, переважної більшості українських дипломатів радянських часів, чиї зусилля якщо не прямо, то опосередковано приносили користь рідній Україні, допомагали як ближнім, так і далеким сусідам краще розуміти її історію, оцінювати невичерпний потенціал.

За радянських часів Міністерство закордонних справ України, як „вікно в Європу”, мало лише чотири закордонні представництва при міжнародних організаціях – у Нью-Йорку, Парижі, Відні та Женеві. Тим самим нівелювався той незаперечний факт, що внесок нашого народу в розгром сил фашизму в роки Другої світової війни був надзвичайно вагомим і загально визнаним у світі, що Україна була одним із засновників Організації Об'єднаних Націй і палкою прихильницею філософії миру і гуманізму, на якій ґрунтується Статут ООН. Саме тому автор ставить собі за мету дослідити особливості організації та діяльності консульської служби, виходячи з особливостей нормативної бази незалежної України.

Окремі питання організації та діяльності консульської служби були розглянуті відомими в Україні й за її межами провідними вченими-міжнародниками, дипломатами-практиками, зусиллями яких створювалась і підтримується на належному рівні національна система підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі міжнародних відносин. Серед них –

Л. Губерський, В. Буткевич, М. Белоусов, В. Бруз, В. Василенко, П. Мартиненко, В. Пашук, К. Сандровський, А. Філіпенко та багато інших.

За роки незалежності нашої держави створено фундаментальну філософсько-правову базу, яка допомагає визначити пріоритети та орієнтири як у практичній зовнішньо-політичній діяльності, так і в сфері підготовки висококваліфікованих кадрів для дипломатичної служби країни. Основними документами є, насамперед, Конституція України, „Основні напрями зовнішньої політики України” (прийняті Верховною Радою України 2 липня 1993 р.), Положення про дипломатичну службу в Україні (затверджене указом Президента від 16 липня 1993 р.). Консульський статут України (затверджений указом Президента від 2 квітня 1994 р.) та ін.

Отже, консульська служба України – спеціальний вид дипломатичної служби основною метою якої є забезпечення прав та інтересів громадян та юридичних осіб України за кордоном.

Головними завданнями (пріоритетами) консульської служби є:

- 1) захист за кордоном прав та інтересів України, юридичних осіб і громадян України,
- 2) сприяння розвиткові дружніх відносин України з іншими державами, розширенню економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних, культурних, спортивних зв'язків і туризму,
- 3) сприяння вихідцям з України та їх нащадкам у підтримці контактів з Україною.

Виконання завдань консульської служби покладається на консульські установи України, які у відповідності до організаційно-правової форми можна поділити на два види:

- самостійні консульські установи (власне, консульські установи);
- консульські підрозділи у складі Посольств та Постійних представництв.

Самостійні консульські установи можуть утворюватися у вигляді Генеральних консульств, Консульств, Віце-консульств та Консульських агентств, залежно від класу глави такої установи. На практиці в основному утворюються Генеральні консульства або Консульства.

Консульські підрозділи в складі дипломатичних місій діють у якості структурного підрозділу або посадової особи чи групи посадових осіб, які наділені виконанням консульських повноважень.

Головним галузевим органом управління є Департамент консульської служби Міністерства закордонних справ України. Загальна мережа консульських установ України станом на 2011 рік складала 117 консульських установ:

- 81 консульський підрозділ дипломатичних представництв України;
- 29 генеральних консульств;
- 6 консульств;
- 1 консульське агентство.

Керівництво консульськими установами здійснюється Міністерством закордонних справ України.

Самостійна консульська установа очолюється керівником, загальне керівництво діяльністю консульської установи в державі перебування здійснюється відповідним дипломатичним представництвом України. Консульський підрозділ дипломатичної місії очолюється завідуючим, який може носити титул генерального консула або консула.

Усі консульські установи здійснюють в межах консульського округу – території, відведеної для здійснення консульських функцій. У більшості країн світу Україна представлена консульськими підрозділами в складі Посольств, які поширюють свою діяльність на територію всієї держави або кількох держав за сумісництвом. У країнах, де поряд із Посольствами утворюються самостійні консульські установи, країна поділяється на кілька консульських округів. Найбільша кількість українських консульських округів утворено в Німеччині (Берлін, Мюнхен, Гамбург, Франкфурт-на-Майні, Бонн), Росії (Москва, Санкт-Петербург, Ростов-на-

Дону, Нижній Новгород, Владивосток, Тюмень), США (Вашингтон, Нью-Йорк, Чикаго, Сан-Франциско) та Польщі (Варшава, Краків, Гданськ, Люблін).

Основні функції консульської установи витікають із головного завдання – захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

У відповідності до галузей, у яких здійснює свою діяльність консул, можна виділити наступні групи консульських функцій:

1. Ведення обліку громадян України, які постійно проживають чи тимчасово перебувають на території консульського округу;
2. Паспортне обслуговування зазначеної категорії громадян України;
3. Вирішення питань, пов'язаних з наданням, виходом та втратою громадянства України;
4. Вчинення нотаріальних дій та легалізація документів;
5. Реєстрація актів цивільного стану;
6. Надання юридичної допомоги громадянам України, включаючи виконання функцій правового представника;
7. Надання правової та організаційної допомоги громадянам України, які потрапили до надзвичайних ситуацій;
8. Сприяння та допомога цивільним та військовим судам, літакам та іншим транспортним засобам;
9. Виконання доручень судових, слідчих та правоохоронних органів;
10. Візове обслуговування іноземців.

Окрім суто консульських функцій, установи також виконують завдання по налагодженню культурних, економічних, політичних контактів між регіонами України та консульським округом країни перебування.

Вони також зобов'язані підтримувати тісний зв'язок з українською діаспорою, при її наявності, допомагати їй у здійсненні контактів з Батьківщиною.

Важливою функцією є також функція спостереження та аналізу ситуації в різноманітних сферах країни перебування, які можуть становити інтерес для України.

Виходячи з основних функцій, будується також робота установи. Більшість самостійних установ очолюється Генеральними консулами, які як правило виконують представницько-політичні функції. У цьому аспекті вони виступають у якості „невеликих послів” на ввіреній їм території.

До складу таких установ належить два умовні підрозділи – консульський та адміністративний. Консульський підрозділ може бути представлений однією або кількома посадовими особами і, як правило, очолюється Консулом або Віце-консулом. До роботи в консульському підрозділі залучаються також прийняті за контрактом особи, переважно з числа громадян України, які постійно проживають у країні перебування. На них покладаються допоміжні функції та вони як правило іменуються референтами. Консульський підрозділ виконує всі основні консульські функції. У випадку наявності в його складі двох і більше консульських посадових осіб (окрім референтів), усі обов'язки розподіляються поміж ними.

Адміністративний підрозділ установи очолюється безпосередньо керівником установи і включає до свого складу консульських службовців (адміністративно-технічний персонал), які виконують функції по діловодству, господарству, фінансовим питанням тощо. Допускається залучення до роботи допоміжного персоналу, прийнятого за контрактом.

У деяких установах можуть діяти також інші посадові особи, які мають статус консулів, однак здійснюють повноваження в інших сферах – культурній, політичній економічній. Зокрема, допускається утворення в складі консульських установ відділень торговельно-економічних місій.

Консул зобов'язаний вживати заходів для того, щоб юридичні особи та громадяни України користувалися в повному обсязі всіма правами, наданими їм законодавством держави

перебування і міжнародними договорами, учасниками яких є Україна і держава перебування, а також міжнародними звичаями.

Консул зобов'язаний вживати заходів для відновлення порушених прав юридичних осіб і громадян України. У випадку, якщо після звернення консула до властей держави перебування не будуть відновлені порушені права юридичних осіб і громадян України, він зобов'язаний повідомити про це Міністерство закордонних справ України та главу дипломатичного представництва України в державі перебування.

Консул зобов'язаний стежити, щоб відносно громадянина України, взятого під варту (заарештованого) чи затриманого за підозрою у вчиненні злочину, чи підданого іншим заходам, які обмежують свободу громадянина України, або відбуваючого покарання у вигляді позбавлення волі, а так само підданого іншим заходам судового або адміністративного впливу, було дотримано законодавства держави перебування і договорів, укладених Україною з цією державою, та міжнародних договорів, учасниками яких є Україна і держава перебування.

Консул зобов'язаний на прохання заінтересованих осіб і за своєю ініціативою відвідувати громадян України, які перебувають під арештом, затримані чи позбавлені волі в іншій формі або відбувають покарання. Консул зобов'язаний стежити, щоб таких громадян тримали в умовах, які відповідають вимогам гігієни і санітарії, і щоб вони не зазнавали жорстокого і принижуючого людську гідність поводження.

За всіх обставин консул зобов'язаний домагатися особистої зустрічі з громадянином України, щоб упевнитися, що права і інтереси цього громадянина не ущемлюються.

Консул зобов'язаний звертатися до компетентних властей держави перебування за сприянням у розшуку громадян України, які постійно проживають або тимчасово перебували у цій державі і пропали безвісти.

Консул вживає заходів для охорони майна, що залишилося після смерті громадянина України. Якщо залишене майно повністю або частково складається з предметів, що можуть зіпсуватись, а так само при надмірній дорожнечі зберігання такого майна консул має право продати це майно і надіслати виручені гроші за належністю. Консул має право приймати спадкове майно для передачі спадкоємцям, які перебувають в Україні.

Якщо консулові стане відомо про спадщину, яка відкрилася на користь громадян України, які проживають в Україні, консул негайно передає в Міністерство закордонних справ України всі відомі йому дані про таку спадщину і можливих спадкоємців.

Надзвичайно важливою функцією є також ведення обліку дітей – громадян України, які усиновлені іноземцями, та здійснення в установленому порядку нагляду за додержанням їх прав.

Основними елементами технології здійснення ефективного нагляду за додержанням прав є налагодження системи постійного інформування з боку компетентних органів країни перебування про факти аварій, катастроф, надзвичайних ситуацій, а також застосування заходів по обмеженню волі по відношенню до громадян України. Така система, з одного боку, дає можливість забезпечити необхідну правову та організаційну допомогу ще на початковому етапі виникнення нештатної ситуації, мінімізувати її наслідки, з іншого, – значно дисциплінує відповідні органи та попереджає упереджене ставлення до українців.

Окрім цього, надзвичайно важливо, окрім отримання інформації, налагодити систему моніторингу за роботою відповідних служб, установ, їх посадових осіб по відношенню до українських громадян. Необхідно надавати всебічну підтримку своїм співвітчизниками, не дати відчутти їм байдужість та покинутість. Загалом необхідно добитись створення ефекту „постійної присутності” у відповідних органів країни перебування та наших громадян.

Отже, консульська служба є невід'ємною складовою дипломатичної служби. Вона покликана забезпечувати захист прав та інтересів своїх держав, їх юридичних і фізичних осіб. Для належного виконання своїх функцій працівники консульських установ отримують відповідний правовий статус, зокрема наділяються привілеями та імунітетами, відповідно до Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р., міжурядових двосторонніх консульських конвенцій, які укладаються між акредитуючими державами та державами перебування, а також

законодавства держави перебування. Україна є стороною Віденської конвенції та двосторонніх консульських конвенцій, укладених із державами, з якими встановлені дипломатичні відносини. Положення таких конвенцій відповідно є частиною законодавства України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобылев Г.В. Основы консульской службы / Г.В. Бобылев, Н.Г. Зубков. – М.: „Наука”, 1986. – 212 с.
2. Гуменюк Б. Основы дипломатичної та консульської служби / Б. Гуменюк. – К.: Либідь, 1998. – 255 с.
3. Демин Ю.Г. Статус дипломатических представительств и их персонала / Ю.Г. Демин. – М.: Международные отношения, 1995. – 204 с.
4. Іванов Ю.А. Міжнародне право / Ю.А. Іванов. – К.: Вид. Поливода А.В., 2004 – 198 с.
5. Короткий український дипломатичний словник / упорядник: Я. Серкіз; за заг. ред. М. Мальського. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 264 с.

УДК 343.1: 340.12 (477)

СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Серета А.М., к.і.н., доцент

Запорізький національний університет

У науковій статті на основі аналізу нормативно-правових актів досліджується формування, становлення та подальший розвиток кримінально-процесуального права та функціонування його суб'єктів у контексті загальних соціальних і правових процесів. Розкривається структура і механізм формування складових елементів кримінально-процесуального права, особливості провадження судочинства.

Ключові слова: кримінально-процесуальне право, суб'єкти кримінально-процесуальних відносин, судова система, кримінальне судочинство.

Sereda A.N. СТАНОВЛЕНИЕ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В УКРАИНЕ: ИСТОРИКО-ПРАВОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ / Запорожский национальный университет, Украина

В научной статье на основе анализа нормативно-правовых актов исследуется формирование, становление и дальнейшее развитие уголовно-процессуального права и функционирование его субъектов в контексте общих социальных и правовых процессов. Раскрывается структура и механизм формирования составных элементов уголовно-процессуального права, особенности производства судостройства.

Ключевые слова: уголовно-процессуальное право, субъекты уголовно-процессуальных отношений, судебная система, криминальное судопроизводство.

Sereda A.N. THE FORMATION OF CRIMINAL LEGAL PROCEEDINGS IN UKRAINE: HISTORICO-LEGAL RESEARCH / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In the on the basis of analysis of normative legal acts the formation, becoming and further development of criminal process law and functioning of its subjects in the context of general social and legal processes are being researched. The structure and mechanism of criminal process law constituent parts formation and the peculiarities of the legal proceedings are revealed.

Key words: criminal process law, subjects of the criminal process relations, judiciary system, legal proceeding.

Приєднання України до Ради Європи в 1995 р., прийняття Конституції України в 1996 р., ратифікація в 1997 р. Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та інших міжнародно-правових актів у галузі прав людини та кримінального судочинства обумовили реформування кримінально-процесуального законодавства України і створення кримінального судочинства нового охоронного типу, пріоритетами якого стане, перш за все, захист прав та свобод людини і громадянина.